

4. Кунин, А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – 5-е изд., стер. – М. : Рус. яз.–Медиа, 2004. – 512 с.
5. Лепешаў, І. Я. Чаму мы так гаворым : давед. / І. Я. Лепешаў ; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Гродзен. дзярж. ун-т. – Гродна : ГрДУ, 2003. – 155 с.
6. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева ; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина : в 4 т. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. 2 : Е – Муж. – 1986. – 831 с.

ФІГУРЫ РАЗМЯШЧЭННЯ І ПЕРАСТАНОЎКІ Ў СУЧАСНАЙ ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ: ПАРЦЭЛЯЦЫЯ, СЕГМЕНТАЦЫЯ

А. А. Лашкевіч

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны, Беларусь

Навуковы кіраўнік А. А. Станкевіч, д-р філал. навук, праф.

Фігуры размяшчэння і перастаноўкі – дэструктыўныя слоўныя фігуры, якія перадаюць зменлівасць або рознанакіраванасць моўных адзінак. Да такіх фігур адносяцца: антымебала, зеўгма, інверсія, парцэляцыя, сегментацыя, парэнтэза, сілепсіс, хіязм, эпіфраза і інш.

Названыя вышэй фігуры звязаны з парушэннем лагічнай структуры сінтаксічнай адзінкі, паколькі ў аснове іх – ідэя непаўтаральнасці і іх рознанакіраванасці. Асаблівасць дадзенага сродку выяўленчай выразнасці заключаецца ў тым, што ён не валодае магчымасцю адлюстроўваць паслядоўнасць і аднанакіраванасць моўных адзінак.

Даволі часта публіцысты для канкрэтызацыі сваёй думкі і акцэнтацыі найбольш важных семантычных адрэзкаў дыскурсу карыстаюцца такой стылістычнай фігурай, як **парцэляцыя** (фр. *parcelle* – частка) – фігура маўлення, пры якой асобныя члены сказа разглядаюцца як самастойныя і адасабляюцца ад цэлага знакамі прыпынку або інтанацыйна. На думку Я. В. Ключева, гэта «стылістычная фігура адасаблення часткі адносна цэлага» [1, с. 254].

У параўнанні з іншымі дадзены спецыяльны сродак выяўленчай выразнасці адрозніваецца больш познім паходжаннем, аднак, нягледзячы на гэта, на сённяшні дзень з’яўляецца шырока ўжывальным прыёмам экспрэсівізацыі маўлення: *Пра багатую, з сакавітымі народнымі выразамі, з наватворами мову паэмы трэба казаць асобна. Са здзіўленнем і захапленнем* [4, с. 239]. *Універсальны талент гарэў «...жаданнем прышчэпіць да беларускай пісьменнасці здабыткі чужаземнага паэтычнага труда, памагчы атрымаць больш еўрапейскі выгляд».* *І дапамог* [5, с. 16].

Як бачым, парцэляцыя надае выказванню даволі цікавы сэнсавы эфект дзякуючы таму, што асобныя члены сказа разглядаюцца як самастойныя і адасабляюцца ад цэлага знакамі прыпынку або інтанацыйна. Гэта надае выдзеленым лексемам новае гучанне, стварае ўражанне паступовага, нарастаючага развіцця думкі, непасрэднасці маўлення.

Парцэляцыя з’яўляецца своеасаблівым прыёмам экспрэсіўнага сінтаксісу, які перадае асаблівасці размоўнага маўлення – спантаннасць, непадрыхтаванасць і непасрэднасць выказвання, узнаўляе працэс абдумвання зместу. Знешне самастойная частка выказвання, парцэляваная канструкцыя як сінтаксічная адзінка цесна звязана з кантэкстам і можа быць зразумелай толькі ў сувязі з усім выказваннем: *Усё гэта было так даўно, што не верыцца, ці было яно наогул. Было. Было даўно* [6, с. 68].

Аналіз фактычнага матэрыялу дазваляе выдзеліць некалькі разнавіднасцей разглядаемай стылістычнай фігуры.

Паводле развітасці сінтаксічнай структуры, адасобленай ад цэлага, вылучаецца простая і складаная парцэляцыя. У склад першай ўваходзіць звычайна асобная моўная адзінка або спалучэнне слоў: *Слоўнікі. Латышскі арыгінал. Вывяраю на слых, ці дамогся таго, каб вялікі Райніс загаварыў па-беларуску. Боязна. Трывожна...* [4, с. 3].

Што тычыцца складанай парцэляцыі, то яна звычайна ўяўляе сабой развіты або неразвіты просты сказ: *Цалюткі абруч вясёлкі жыцця не доўга каціў Сяргей Блатун. І колеры былі розныя* [4, с. 50]!

Назіранні паказваюць, што дадзеная фігура ў залежнасці ад кантэксту і аўтарскай задумы можа складацца як з аднаго, так і з некалькіх адасобленых семантычных кампанентаў, якія дзякуючы лакальнаму, кантактнаму размяшчэнню канцэнтруюць чытацкую ўвагу на працягласці дзеяння або яго рэзкай змене.

Галоўная функцыя парцэляцыі – выдзяленне пэўнага элемента выказвання з мэтай узмацнення яго сэнсу. Парцэлявацца могуць розныя члены сказа. Пры гэтым:

– падкрэсліваюцца пэўныя якасці, уласцівасці прадмета размовы: *Першы быў Пятро Клімчук. Хлопец з Брэстчыны. Сінявокі і ўсмішлівы. Прыгожы і абаяльны. Просты і сардэчны* [3, с. 175];

– выдзяляецца акалічнасны дэтэрмінант: *Увесь тыдзень песня па-гаспадарску разабрала. Дасціпна, з гумарам* [4, с. 121];

– узмацняецца пэўнае дзеянне: *Ён можа весці глыбокія філасофскія размовы. Ён можа. Ён умее. Ён імкнецца* [4, с. 175].

Моўны матэрыял дае падставы сцвярджаць, што адасобленыя сінтаксічныя структуры здольны дадаткова ўдакладняць і пашыраць семантыку як асобных слоў у складзе сказа, так і агульны змест сінтаксічнай адзінкі. У першым выпадку ўвага чытача фіксуецца на асобных, значных для аўтара з’явах і падзеях. Пры гэтым адасобленыя словы атрымліваюць выразную канатацыю і надаюць выказванню спецыфічны семантыка-стылістычны эфект: *Праўдзівы Майстра, чысты, як сляза, Паце, Ты ёсць, Ты будеш! Вечна. Крынічна. Зорна* [4, с. 231].

Неабходна адзначыць, што ў сучаснай публіцыстыцы намнога часцей сустракаецца парцэляцыя, якая ўдакладняе або паясняе сэнс усяго сказа. Пры гэтым, бясспрэчна, эмацыянальная насычанасць змешчанага ў межах сінтаксічнай канструкцыі паведамлення значна павялічваецца: *У абліччы ягоным, у нетаропкіх, але ашчадна-ўвішніх рухах, у манеры трымацца натуральна і ўпэўнена, у рэдкім апошнім часам таленце ўмення слухаць суб’ядніка ёсць нешта і ад разважлівага хлебараба і ад засяроджанага над праблемамі веку інтэлектуала. Адначасова* [4, с. 232].

Т. Г. Хазагераў сцвярджае, што парцэляцыя ў маўленні выконвае дзве асноўныя функцыі. Па-першае, яна сімвалізуе змяненне псіхічнага настрою, эмацыянальнай ацэнкі разнастайных з’яў і падзей. Па-другое, дадзеная фігура маўлення дазваляе аўтару перадаць нечакана ўстойлівую канцэнтрацыю думкі на новым прадмеце, аб’екце рэчаіснасці [2, с. 151]. Такім чынам, багаты семантыка-стылістычны патэнцыял парцэляцыі выводзіць яе на адно з першых месцаў па частаце выкарыстання ў творах мастацка-публіцыстычнага стылю.

Функцыянальнай блізкасцю – вылучэнне часткі сказа – да разгледжанай вышэй стылістычнай фігуры вызначаецца **сегментацыя** (лац. *segmentum* – адрэзак) – вынясенне важнага кампанента выказвання ў пачатак фразы ў якасці самастойнага назывнога сказа.

Напрыклад:

Раптоўна. Менавіта раптоўна не стала Еўдакіі Лось, Еўдакіі Якаўлеўны, нашай вясёла-задзірыстай Аўдоціі, нашай журботліва-ласкавае Дуні [4, с. 48].

Бязвёскавічы. У гэтым слове шчыміць трагедыя нашай зямлі ў часе вайны [4, с. 117]. *Руканісы. Кнігі. I ўся прасторная кватэра, як здалося мне, напоўнена музыкай* [4, с. 145].

Важнейшай функцыяй сегментацыі з'яўляецца лагічнае і сэнсавае выдзяленне часткі выказвання, што дазваляе сканцэнтраваць увагу адрасата на найбольш важнай з пазіцыі суб'екта маўлення інфармацыі. Дадзеныя канструкцыі звычайна абазначаюць прадмет ці з'яву, уяўленне аб якіх узнікла ў таго, хто гаворыць. Яны не маюць закончанага сэнсу і патрабуюць канкрэтызацыі і ўдакладнення ў далейшым кантэксце. Часцей за ўсё ў якасці сегмента выказвання выступае асобнае слова або спалучэнне слоў, прычым у большасці выпадкаў вылучаныя лексемны адносыцца да іменных часцін мовы: *Свет матулі. Ён бясконцы, ён таямнічы сваёй прадоннай неабдымнасцю. Ён з намі да апошняга ўздыху, наша свядомасць, наша радасць і туга, наша спадчына* [4, с. 121].

Нягледзячы на адсутнасць закончанага сэнсу і канстатуючага значэння сегментаваныя канструкцыі служаць своеасаблівай адзінкай паведамлення, якая афармляецца самастойнай інтанацыяй, мае спецыфічнае камунікатыўнае прызначэнне і шырокі агульны змест.

Уласцівая гэтай канструкцыі недасказанасць вызначаецца тым, што яе ўжыванне характарызуецца прамой устаноўкай на падтэкст: яна мае сваёй мэтай выклікаць адпаведныя разважанні, прымусіць або заахвоціць чытача глыбей асэнсаваць уласцівасці і ролю названага прадмета ці з'явы: *Іван Паўлавіч Мележ. Тры словы гэтыя ўвабралі ў сябе цэлы сусвет думак, вобразаў, людскіх лёсаў і характараў* [4, с. 103].

Такое функцыянальнае багацце спрыяе таму, што сегментацыя атрымала асабліва шырокае распаўсюджанне ў творах сучаснай публіцыстыкі.

Назіранні паказваюць, што ў асобных выпадках сегментацыя можа спалучацца з парцэляцыяй, што значна ўзмацняе экспрэсію, сэнсавую і эмацыянальную выразнасць выдзеленых сегментаў выказвання: *Паэтка. Залатой аблачынкай праплыла яна на небе паэзіі беларускай. Прыплыла з Палесся, каб нагадаць пра гэты самой вечнасцю ахаваны край. На жаль, да часу. Прыплыла з Ясельды* [5, с. 48].

Аналіз моўнага матэрыялу паказвае, што на сённяшні дзень стылістычныя фігуры размяшчэння і перастаноўкі, якія разглядаліся намі, рэгулярна сустракаюцца на старонках публіцыстычных твораў. Дадзеныя фігуры маўлення з'яўляюцца дадатковым сродкам выяўленчай выразнасці, а таксама важным сродкам інтэнсіфікацыі маўлення, паколькі садзейнічаюць лагічнаму выдзяленню асобных частак выказвання, акцэнтуюць увагу на тых словах, якія падкрэсліваюць пэўную думку аўтара, дапамагаюць узмацненню іх сэнсу і эмацыянальнай напоўненасці, што павышае ступень экспрэсіўнасці твораў мастацка-публіцыстычнага стылю.

Літаратура

1. Клюев, Е. В. Риторика (Инвенция. Диспозиция. Элокуция) : учеб. пособие для вузов / Е. В. Клюев. – М. : ПРИОР, 1999. – 272 с.
2. Хазагеров, Т. Г. Общая риторика : курс лекций; словарь риторических приемов / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина ; отв. ред. Е. Н. Ширяев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 320 с.
3. Станкевіч, А. А. Рыторыка : вучэб. дапам. / А. А. Станкевіч. – Мінск : РІВШ, 2010. – 316 с.
4. Барадулін, Р. Парастак радка, галінка верша: Артыкулы, эсэ / Р. Барадулін. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 351 с.
5. Барадулін, Р. Збор твораў. Т. 4. Крытычныя артыкулы, успаміны, літаратурныя запісы / Р. Барадулін. – Мінск : Маст. літ., 2002. – 502 с.
6. Грахоўскі, С. Так і было: Артыклы. Успаміны. Эсэ / С. Грахоўскі. – Мінск : Маст. літ., 1986. – 271 с.